

לקראת שבת

עיונים בפרשת השבוע

מדברי

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א

שנה ב' / גליון ל"ב
ערש"ק פרשת משפטים
ה'תשס"ה

איגוד תלמידי הישיבות

מעמו זראו כי מזב

הננו לבשר לקהל קוראינו כי ניתן להרשם
כמנויים על הקובץ ולקבלו מידי שבוע
באמצעות הדואר

בסך 10 ש"ח לחודש בלבד
(דמי טיפול ומשלוח)

לפרטים נא לפנות לטלפון 03-9604832
(ניתן להשאיר הודעה)

לקראת שבת

יר"ל ע"י מערכת 'לקראת שבת'
שע"י איגוד תלמידי הישיבות
כתובת המערכת:

ת.ד. 2033 כפר-חב"ד, 72915

טלפון: 03.9604832 פקס: 03.9607370

פתח דבר

ברגשי גיל וכבודו הננו מתכבדים להגיש לפום רבנן ותלמידיהון שוחרי התורה ולומדיה קונטרס 'לקראת שבת' (גליון ל"ב), שגם הוא כקודמיו אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור של תורת נשיא ישראל ומנהיגו, כקש"ת אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א דהוי באופן ד"רחבה מני ים".

הקונטרס נחלק ל-ג' מדורים: 'מקרא אני דורש' – דרוש וחידוש בפשוטו של מקרא, ובו ביאור נפלא בסדר הפרשיות דמתן-תורה דאינם כתובים ע"פ סדר המאורעות, וזאת ע"פ ביאור בב' ענינים שהיו במ"ת.

'יינה של תורה' - טעימה ממעיינות פנימיות התורה על הפרשה בביאור הענין ד'מודה במקצת' בעבודה הרוחנית של האדם.

'חידושי סוגיות' - עיונים וחידושים בסוגיות הש"ס וברמב"ם השייכים להפרשה, ובו ביאור נפלא בשיטת הרמב"ם בענין שביתת גר תושב.

בתור תוספת מובא בזה המדור 'דרכי החסידות' והוא ליקוט נפלא משיחותיו וכתביו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע מליובאוויטש הידועים בסגנונם ותוכנם המיוחד המתאר את דרכי החסידים הקדמונים ומנהגיהם בקודש, בענין חשיבות לימוד התורה עם יראת שמים.

וזאת למודעי, שברוב המקומות לא הבאנו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן עברו הדברים עריכה קלה כו', ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שיש לו הערה או שאלה בביאורים אלו, מוטב שייעין במקורי הדברים, שם נתבארו הדברים באריכות ובמתקנות ובתוספת מ"מ וכו'.

* * *

תפילתינו לבורא עולם שבזכות תוספת זו בלימוד התורה נזכה לקיום היעוד ד"תורה חדשה מאיתי תצא" ו"מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

איגוד תלמידי הישיבות

מקרא אני דורש

”ואל משה אמר עלה אל ה” – מדוע נכתב שלא במקומו?

ביאור נפלא בסדר הפרשיות דמתן תורה, והוא ע"פ היסוד דבמתן תורה ב' ענינים שונים, שעליהם מדובר בפרשיות יתרו ומשפטים

א. בסיום פרשתנו מספרת התורה על ציווי הקב"ה למשה "עלה אל ה' וגו'". ומפרש רש"י, דהגם שפרשה זו נכתבה כאן, אמירתה היתה "קודם עשרת הדברות, ובד' בסיון נאמרה". והנה, הגם שידוע ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה", הרי מובן שאומרים זאת רק כשאין ברירה אחרת, וצריך להיות טעם מסוים לשינוי הסדר. [וכמו שמצינו בפירש"י עה"פ (ס"פ נח) "וימת תרח בחרן", שלאחר שמבאר שמיתת תרח היתה "לאחר שיצא אברהם מחרן", ממשיך ומקשה "ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם"].

ובמילא צריך להבין בנדו"ד, מדוע פרשה זו ד"ואל משה אמר עלה" שנאמרה בד' סיון, נכתבה שלא במקומה – בסוף פרשת משפטים.

ובפרט שלפ"ז, כל סיפור הדברים בנוגע להכנות למ"ת תמוה מאד. דבתחילה (בפר' יתרו), מספרת התורה על ההכנות שהיו ביום השני והשלישי ובחלק מן היום הרביעי, ואח"כ סיפור מ"ת שהיה בשישי (או בשביעי) בחודש, ורק אח"כ, בסוף פר' משפטים חוזרת התורה לספר על המשך המאורעות דרביעי וחמישי בסיון.

ב. והנה, ע"פ פי' רש"י במ"א, קשה עוד יותר: דהנה, בפר' תשא (לא, יח) מפ' רש"י ש"החוקים והמשפטים שבואלה המשפטים" נאמרו למשה בארבעים היום (הראשונים) שהיה בהר. [וזאת, דלא כפשטנים אחרים, שלומדים שפרשה זו נאמרה

לו "בו ביום" – ביום דמ"ת].

ולפי פירושו נמצא, שבין סיפורי ההכנה למ"ת לסיפור דהעליה להר, מפסיקה התורה לא רק עם הסיפור דששה בסיון ומ"ת, אלא גם בכל עניני ופרטי הדינים שנאמרו למשה בארבעים היום **שלאחר מ"ת!**

ויתרה מזו: רק לאחר כל הדינים והמשפטים (שנאמרו בארבעים היום), ולאחרי הסיפור ד"עלה אל ה'" (שהיה קודם מ"ת), מספרת התורה על עליית משה להר ושהייתו שם ארבעים יום (שזה היה **תיכף** לאחר מ"ת – כפירש"י).

ג. וי"ל הביאור בזה:

דהנה, במתן תורה ישנם ב' ענינים: א) זה שהקב"ה נתן לבנ"י את מצוות והלכות התורה. ב) ע"י מ"ת נהיו בנ"י "עבדי ה'" – **"תעבדוּן** את האלקים על ההר הזה"), ובלשון רש"י (יתרו כ, ב) "שתהיו משועבדים לי".

וזוהו תוכן החילוק (בענין ההכנות למ"ת) בין פר' יתרו לפרשתנו:

בפר' יתרו מדובר (בעיקר) על נתינת מצות התורה – עשרת הדברות, [ועד"ז "פרשת מזבח" שהיא כהמשך למ"ת ("אתם ראייתם גו"י)]. ולכן, גם בסיפור ההכנות למ"ת שבפרשתנו מדובר בעיקר בנוגע **למצות** שנתן הקב"ה לבנ"י בתור הכנה למ"ת – מצות פרישה והגבלה.

משא"כ בפר' משפטים מדובר בנוגע לענין השני – כריתת הברית בין הקב"ה ובנ"י, שע"ז נהיו בנ"י "משועבדים לי". שזה נעשה ע"י ההכנות והפעולות שמסופרים בפרשה זו: אמירת נעשה ונשמע (**הקבלה של בנ"י**), כתיבת ספר הברית, בניית מזבח, הקרבת קרבנות והזאת הדמים, שפעולות אלה שייכים יותר לענין זה – כריתת הברית בין הקב"ה לבנ"י. (וכמרומוז גם בלשון הציווי "עלה אל ה'" – ההתקשרות וה'עליה' של בנ"י אל הקב"ה).

[ומה שחזר כאן על מצות פרישה והגבלה, הוא משום "דבר שנתחדש בה" – הפרט של אמירת "נעשה", שבנ"י קבלו ע"ע להיות מוכנים ומשועבדים לקבל את דברי ה'].

ד. ועפ"ז מתורץ בפשטות סדר הענינים והפרשיות:

תחילה כותבת התורה את כל הענינים השייכים לענין הראשון (נתינת המצות), שבזה נכלל – מצות פרישה והגבלה, עשרת הדברות דמ"ת, פרשת מזבח (שכנ"ל – היא כהמשך לעשרת הדברות), וגם - **ההלכות** והציוויים שנאמרו למשה בהיותו מ' יום על ההר. שכ"ז נכתב בפר' יתרו ובתחילת פר' משפטים. ולאח"ז, מפרטת התורה את כל הפרטים השייכים לענין השני במ"ת – כריתת הברית.

עפ"ז גם מתורץ מדוע מספרת התורה על עליית משה להר (שלאחרי מ"ת) בפר' משפטים (כהמשך לענין דכריתת הברית), דגם בארבעים יום שעלה משה להר ישנם שני ענינים: א) הקב"ה לימד את משה "החוקים והמשפטים שבואלה המשפטים" (כנ"ל). ב) "ואתנה לך את לוחות האבן", שמטרת

נתינת הלוחות היתה (לא לשם הלימוד בהם, אלא) בכך שהם היו "לוחות העדות" - "לוחות הברית", שהם שמשו כעדות על הברית שכרת הקב"ה עם בני"מ"ת. ועפ"ז מובן היטב, דהענין הראשון ("החוקים והמשפטים") מופיע בתחילת הפרשה, משום שהוא כהמשך לענין הראשון, ואילו הענין דהעליה להר ונתינת לוחות האבן - נכתב בסיום הפרשה, כהמשך לענין השני דמ"ת - כריתת הברית.

ה. לפי ביאור זה בסדר הפרשיות דמ"ת, ניתן לבאר גם את סדר הפרשיות שלאחרי פרשתנו: דהנה, שיטת רש"י היא (תשא לא, יח. לג, יא) שציווי ה' על מלאכת המשכן (פרשיות תרומה ותצווה) היה לאחר מעשה העגל (שבפר' תשא), וזה שבתורה הסדא אינו כך הוא משום ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה".

וע"פ הנ"ל, ניתן לבאר את הטעם גם בזה, דהתורה סמכה בדווקא את ציווי מלאכת המשכן לפר' משפטים, משום שע"י המשכן נעשה גמר ושלמות הענין דכריתת הברית והקשר שבין בני"מ לקב"ה (שזהו הענין דסיום פרשתנו) נעשה הענין ד"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כ"ו עמ' 153 ואילך)

יינה של תורה

דיני 'מודה במקצת' בעבודה הרוחנית

ביאור הטענה והתביעה דהיצר-הרע, ה'הודאה במקצת' של היהודי, ה'שבועה'
שמשיעין את המודה במקצת ומדוע ישנם מקרים שבהם אין צורך להגיע ל'שבועה'

א. מהפסוק בפרשתנו (כד, יג) "מי בעל דברים יגש אליהם" לומדת הגמ' (ב"ק מו, ב) ש"אין נזקקין אלא לתובע תחילה". ומבאר בזה הש"ך (ח"מ סכ"ד, סק"א) שהנפק"מ לפועל בכך ששומעין את התובע תחילה היא לענין מודה במקצת. דחייב השבועה הוא דווקא במקרה שתובעים את הנתבע בסכום המלא, ואח"כ הוא מודה במקצת, משא"כ אם הנתבע מודה במקצת בתחילה, ורק אח"כ תובעים אותו בסכום המלא, שאז אין הוא מחויב שבועה.

ולאח"מ מוסיפה הגמ' ש"פעמים שנזקקין לנתבע תחילה, והיכי דמי דקא זילי נכסי", דבמקרה כזה ה'מודה במקצת' לא יתחייב שבועה.

והנה, כל הענינים בנגלה דתורה ישנם גם בעבודה הרוחנית, ואדרבה – מכיון שהתורה היתה בתחילה "חמדה גנוזה" למעלה, ורק אח"כ ירדה ונתלבשה בעיני עוה"ז – הענינים כפי שהם ברוחניות הם המקור שמהם נשתלשלו דינים אלו ב'נגלה' דתורה. וכן הוא בענינינו שדינים אלו ב'מודה במקצת' ישנם בעבודה הרוחנית.

ב. ה'תובע' של היהודי הנו היצר הרע, שבתחילה הוא מכשיל את היהודי בחטא (עכ"פ בחטא מלשון חסרון), ואח"כ הוא 'תובע', דמכיון שהוא נכשל בחטא מן הראוי שהוא ימסר כולו לידי היצר.

ובטענה זו כל יהודי הנו מודה במקצת: דהרי גם כשהיהודי נכשל וחוטא, אין זה פוגם בכל מהותו, דהרי עצם נשמתו "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית'" (תניא ספכ"ד). ויתירה מזו – הרי אמרז"ל (עירובין יט, א) ש"אפילו פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון", שזהו גם מצד כוחותיהם הגלויים ולא רק מצד עצם הנשמה. ונמצא, שאין יהודי ששיך לומר עליו שכולו רע. והנה, הפס"ד בתורה הוא, שהמודה במקצת חייב שבועה, ודווקא ע"י השבועה מאמינים לו על החלק שהוא אינו מודה בו.

ובעבודה הרוחנית – 'שבועה' מתפרשת מלשון 'שובע', דמכיון שהאדם נכשל ונתפס ב"מקצת" ברשות היצר, יש חשש שמא יפול לגמרי ברשתו. ולכן 'משביעין' אותו בכוחות נעלים בכדי שחציו השני ישאר ברשות הקדושה.

אך כשם שבשבועה כפשוטה ידוע חומר הענין של שבועה, ועד שהזהירו חכמים שעדיף לא להגיע לידי שבועה אף שהיא שבועת אמת, כך גם בעבודה רוחנית שיש להזהר מאוד לנצל כדבעי את הכוחות המיוחדים שניתנים לאדם, דאם לא ינצל אותם, לא רק שהם לא יסייעו לו, אלא הוא יכול גם להעניש ע"כ שכוחות נעלים אלו הלכו לאיבוד.

ולכן ממשיכה הגמ' שישנו סדר עבודה של "נזקקין לנתבע תחילה", שאז אין צורך בשבועה ובנתינת הכוחות – במקרה ש"קא זילי נכסי", כדלהלן.

ג. הביאור בזה יובן בהקדים הביאור בסיפור הגמ' (ברכות כח, ב) בנוגע לר' יוחנן בן זכאי, שקודם פטירתו מן העולם בכה ואמר "יש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גהינם, ואיני יודע באיזו מוליכין אותי, ולא אבכה?".

וידועה השאלה בזה, כיצד יכול להיות שאצל ר' יוחנן - שהיה מגדולי התנאים, ובודאי נזהר בתכלית בכל עניניו – יהיה ספק אם הולך לגן-עדן או לגהינם?

ועוד צריך להבין, מדוע נזכר בזה ר' יוחנן רק סמוך לפטירתו, (דהגם שספקו היה מצד השכר והעונש שלאחר הפטירה, עכ"ז) הרי הוא היה צריך להצטער ע"כ כל-זמן שהיה לו ספק בכך ולא רק בשעת הפטירה.

והביאור בזה:

לכל יהודי ניתנה שליחות ותפקיד שאותו הוא אמור למלאות בשנות חייו בעלמא דין, ובכדי למלאות שליחות זו ניתנו לו כוחות מסוימים וזמן חיים מסוים שבו יוכל להשלים השליחות כדבעי, לא פחות ולא יותר.

ובמילא, בשעה שיהודי אינו מנצל אפי' שעה ורגע אחד מחייו למילוי שליחות זו (אף שעוסק בדבר טוב אחר), הרי אין זה רק חסרון – שאינו מתעלה כפי שהיה יכול וצריך – אלא הוא מחסר רגע במילוי שליחותו, והוא משנה ומועל בשליחותו של מלך מלכי המלכים הקב"ה!

ר' יוחנן בן זכאי היה כל זמנו עסוק ושקוע במילוי שליחותו – לימוד התורה, קיום המצוות; הוא כ"כ היה עסוק שקוע במילוי שליחותו כדבעי, עד שלא היה לו כלל זמן לחשוב אודות מצבו עצמו.

דווקא סמוך לפטירתו, כשאחז כבר לקראת סיום שליחותו בעלמא דין, הפסיק בשליחותו בכדי לערוך חשבון צדק בנפשו (דהרי "אם לא עכשיו אימת") – ועד שזה הביא אותו לבכיה.

ד. אופן זה במילוי השליחות – לחשוב רק אודות מילוי השליחות ולא אודות עצמו – מרומז בתוכן הפסוקים דהמשך פרשתנו:

לאחר שהתורה אומרת (כג, כה) "ועבדתם את ה' אלקיכם", שהכוונה בזה היא לכללות עבודת ה', ממשיכה התורה ואומרת "לא תהי' משכלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא":

דענין "משכלה ועקרה" בעבודה הרוחנית, הוא שעבודתו היא ללא קיום וללא 'תולדות' והמשכיות. והטעם לזה הוא בגלל שהעבודה היא מצד "בארצך" – מלשון רצון, שהוא עושה עבודתו רק מצד שביעות רצונו, ובעבודתו נרגשת בעיקר מציאותו העצמית שהוא עובד את ה' וכו', (שזה מביאו לקיים רק מצוות מסוימות שבהם הוא חפץ) ועד שזה מביאו לנפילה גמורה ר"ל.

והעצה לכך היא - "את מספר ימך אמלא": דכשיתבונן אודות ענין זה ד"ימים יוצרו", שהוקצב לו זמן מסוים של ימים שבהם הוא צריך להשלים שליחותו בעולם, ובכל רגע שאינו עוסק בזה הוא מועל בשליחותו של הקב"ה – הרי זה 'מזעזע' אותו, והוא מאבד את הרגש המציאות העצמית שלו. ובמילא הנו מתמסר כולו למילוי השליחות, עד שהוא אפי' לא מרגיש שהוא הממלא של השליחות.

ואזי ממלא הקב"ה את ההבטחה ד"את מספר ימך אמלא" – שאפי' אם היה חסר זמן מסוים שבו הוא לא עבד במילוי השליחות, ישלים זאת הקב"ה ויחשיב לו זאת שמילא כל זמנו כדבעי.

ה. וזהו הביאור הפנימי בהלכה דבמצב ד"קא זילי נכסי" פטורים משבועה דמודה במקצת:

השנים והכוחות שהאדם מקבל בשביל לבצע שליחותו הם ה'נכסים' שלו. ובשעה שהיהודי פועל בעצמו ביטול בתכלית, שכל מציאותו היא רק כשליח של הקב"ה, וכל זמנו ועסקו הוא במילוי השליחות – לעשות לו ית' דירה בתחתונים – במילא אין לו זמן 'ללכת' ל'דין-תורה' עם היצר הרע. – דהרי אם הוא ינצל את זמנו וכוחותיו להתדיין עם היצר הרע, יהיה מצב של "זילי נכסי" – הזמן והכוחות שנתנו לו ע"י הקב"ה "יוזלו" משום שהוא לא יוכל לנצלם לענינים הכי יקרים (קיום התומ"צ).

ולכן הוא פטור מ'שבועה', כי במצב כזה אין כל חשש שהוא יפול לידי היצר. ואדרבה – "את מספר ימך אמלא", דאפילו הימים שכבר איבד, יתמלאו בשלמות (כנ"ל).

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ט"ז עמ' 269 ואילך)

חידושי סוגיות

גדר שביתת גר תושב להרמב"ם

בענין שביתת גר תושב מצינו שינויי לשון בין הרמב"ם לגמ', ובייתור לשונו כו"כ דיוקים. לקמן מבאר רבינו גדר מצות "וינפש בן אמתך והגר" לשיטת הרמב"ם, דעפ"ז מבוארת מחלוקת הרמב"ם והרשב"א בענין זה, ומיושבים היטב הייתורים והדיוקים שבלשונו

"למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר" (משפטים כג, יב)

מקשה ביתור לשון הרמב"ם

א. כתב הרמב"ם¹: "כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו. . . שנאמר² למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. עבד ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקיבלו מצות שהעבדים חייבין בהן, אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול".

וצריך ביאור - מה טעם הוספת הרמב"ם בהדין ש"עבדים שלא מלו ולא טבלו. . . מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן", שאופן עשיית המלאכה המותר להם הוא "בפרהסיא כישראל בחול"? והרי גם אם הי' כותב רק "מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" ותו לא, היתה משמעות הדברים שאין בהיתר זה שום הגבלה. בפשטות נראה שמקור וטעם הוספה זו הוא ע"פ לשון הברייתא³ (שהיא מקורה של ההלכה⁴) "גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו של מועד (בדבר האבד⁵), ר'

3 כריתות ט, א.

4 מגיד משנה כאן.

5 פרש"י שם.

1 הל' שבת פ"כ ה"ד.

2 פרשתנו כג, יב.

עקיבא אומר כישראל ביו"ט (אוכל נפש), ר' יוסי אומר גר תושב עושה בשבת לעצמו כישראל בחול, רש"א אחד גר תושב ואחד [עובד כוכבים] עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול, וע"ז⁶ אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר"ש - וכלשון זו דדברי ר"ש (שהלכה כמותו) נקט הרמב"ם: "כישראל בחול", שבזה שולל את שאר השיטות בדבר.

ב. אבל כד דייקת שפיר, מדברי הרמב"ם גופא מוכח שאין כוונתו בהתיבות "כישראל בחול" ללשון ר"ש בהברייתא - שהרי מוסיף תיבת "בפרהסיא", שאינה בדברי ר"ש.

ואבל לכאורה אין טעם זה מספיק לבאר הוספה זו **בהרמב"ם**: מכיון שהרמב"ם לא הביא את הדיעות החולקות, הרי גם באם הי' כותב בקיצור "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" הי' פשוט שכוונתו לכל סוגי מלאכה, ואין מקום לפרש שהכוונה שמותר רק במלאכת אוכל נפש (כיו"ט) או בדבר האבד (כחזה"מ), ובשאר מלאכות אסור, כי פשטות הלשון "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" משמעותה כל המלאכות (ולכל היותר הי' יכול לכתוב "לעשות כל מלאכה כו"⁸).

[ובפרט ע"פ דברי הרמב"ם בהקדמתו לס' היד, שכתב ספרו "בלשון ברורה . . . עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול", ובאופן ש"אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך

6 ללישנא בתרא בגמ' שם.
7 ובשו"ע (או"ח סי' דש ס"א) סתם המחבר "ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו".
8 ואף שמכללי הרמב"ם (ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ב' וה') שמעתיק דיני התלמוד "כצורתם וכלשונם" - שאני בנדוד, שהלשון "כישראל בחול" מתאים רק בגמ' כי בא בניגוד לשאר הדיעות המפורשות שם "כישראל בחזה"מ . . . ביו"ט, משא"כ ברמב"ם שלא הביא המחלוקת, כנ"ל בפנים.

9 להעיר שבב"י לטא"ח סי' דש, כשהעתיק לשון הרמב"ם השמיט "בפרהסיא".
10 שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אלף תקכה.

מבאר שהרמב"ם שולל בזה החשש מצד מצבו שלאח"ז

ג. בפשטות י"ל הטעם שהוסיף הרמב"ם
"בפרהסיא":

מצב זה "עבדים שלא מלו ולא טבלו" אינו
מצב הרצוי לעבד, דעבד ברשות ישראל או נלקח
מן העכו"ם צריך שיכנס "לכלל עבדי ישראל"
ע"י מילה וטבילה, ורק כשלא רצה העבד
מגלגלין עמו כל י"ב חודש עד שימול ויטבול
ואסור לקיימו יתר על כן כשהוא ערל¹⁶; ונמצא
שמצב זה של עבד (שלא מל וטבל)¹⁷ הוא רק
כעין הכנה שיבוא לכלל עבדי ישראל הכשרים
- עבד בשלימות;

ולכן קס"ד שעשיית מלאכה שלו כ"ז שלא
מל וטבל צ"ל באופן שלא יסתור ויבלבל מצב
ההכנה לתכליתו - שיכנס לכלל כשרי עבדי
ישראל, ובמילא מסתבר שגם במלאכה שעושה
לעצמו יעשה דוקא¹⁸ בצנעא ולא בפרהסיא.

בסגנון אחר קצת: קס"ד לומר שלאחר
שימול ויטבול ויתחייב במצות, כולל שמירת
שבת במילואה, יש לחשוש שיאמר ד"אשתקד"

16 רמב"ם הל' איסור'ב פ"ד ה"ט. הל' מילה פ"א ה"ו.
ורק אם התנה עמו בתחלה מותר לקיימו (רמב"ם שם).
17 ועד"ז גר תושב - ראה בהנסמן לקמן הערה 56,
57.

18 ועד"ז שמצינו שאסרו כמה ענינים לקטן (אף שלא
הגיע לחינוך) דילמא אתי למסרך אחר מנהגו כשיגדיל
- ראה שבת קלט, סע"א. עירובין מ, ב (וראה תוס' שבת
ועירובין שם. רשב"א שבת שם). ובתרומת הדשן (פסקים
סס"ב) כ' הטעם לזה שבכלל "אסרה תורה דלא ליספו לי'
בידים" - "דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות
וכשיגדיל יבקש לימודו".

אבל פירוש זה צ"ע¹¹, דלכאורה פשטות
דברייהם "כישראל בחוה"מ", "כישראל ביו"ט",
"כישראל בחול", מורה (כפרש"12) שפלוגתתם
היא באיזה סוג מלאכה מותר ולא באיזה אופן;
וכן מפורש בירושלמי¹³ דמ"ד גר תושב בשבת
כישראל ביום טוב כוונתו: "מה ישראל ביום
טוב אופה ומבשל ואסור בכל מלאכה אף גר
תושב בשבת כן"; ומ"ד גר תושב בשבת כישראל
בחולו של מועד - "מה ישראל בחולו של מועד
מגבב מעל פני השדה ואסור בכל מלאכת השדה
אף גר תושב בשבת כן"; ודעת ר"ש גר תושב
בשבת כישראל בשאר ימות השנה¹⁴ פירושה:
"מה ישראל בשאר ימות השנה חורש וזורע
וקוצר אף גר תושב בשבת כן".]

וצריך ביאור: מדוע הוצרך הרמב"ם להוסיף
שההיתר לעשות מלאכה הוא גם "בפרהסיא"¹⁵
(ומשום זה - להוסיף גם טעם והסברה "כישראל
בחול")?

11 נוסף שאינה מוסברת כוונת רע"ק "כישראל
ביו"ט", שלכאורה אינה אלא הגבלה בסוג המלאכה.
12 ועד"ז פי' ברגמ"ה כריתות שם (נדפס שם י, ב).
אלא שכ' בדעת הת"ק (כישראל בחוה"מ) "דאינו עושה
כל מלאכה אא"כ אין לו מה יאכל או דבר האבד". ובדעת
רע"ק (כישראל ביו"ט) "אלא מכשידי אוכל נפש בלבד".
ואכ"מ.

13 יבמות פ"ח ה"א (ושם ג' הדיעות הם ר' יהודה ר'
יוסי ור"ש. וראה גירסת השטמ"ק בכריתות שם (אות יא
בשם תוס').

14 ויל"ע בשינוי לשון הירושלמי "בשאר ימות השנה",
ולא כבבלי "כישראל בחול". ואכ"מ.

15 ודוחק גדול לומר שהוא בכדי לשלול טעות בלשון
"לעשות מלאכה... לעצמן" דהיינו כשהוא בפ"ע, בצנעא.
ובפרט שבהמשך ההלכה מפורש החילוק "לישראל רבו
... לעצמו" (הובא לקמן ס"ד).

הרמב"ם בהלכה זו (בהסברת הכתוב "וינפש בן אמתך והגר"), וז"ל: "הואיל וגר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת וגר צדק הרי הוא כישראל לכל דבר, במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה, ואפילו הי' זה הגר עבדו הרי זה עושה לעצמו".

והנה הרשב"א²⁴ השיג על הרמב"ם שכתב שמדובר ב"לקיטו ושכירו של ישראל", וס"ל דכל גר תושב ("אפילו בשאינו שכיר אצל ישראל") אסור במלאכת ישראל, ועד"ז בעבד ערל ש"לא במלאכת רבן בלבד אסור הכתוב אלא לכל ישראל", כי "עבד²⁵ ערל כגר תושב מה גר תושב אסור במלאכתו אף על פי שאינו כבוש תחת ידינו אף כשאסרה תורה עבד ערל לכל ישראל אסרה".

ובמגיד משנה ביאר שגם הרמב"ם ס"ל כהרשב"א, ד"אפילו אינו שכירו אסור מן התורה לומר לו לעשות מלאכה לצורך ישראל. . ולא מצינו היתר אלא בעושה מלאכת עצמו. . ורבינו שכתב שכירו ולקיטו דבר בהווה²⁶. . עבד תושב וגר תושב אינם עושין מלאכה דבר תורה בשביל שום ישראל בין רבו בין שאינו רבו".

24 בספרו עבודת הקודש בסופו (הובא במ"מ לרמב"ם כאן). וראה הנסמן בהערה הבאה.

25 שו"ת הרשב"א ח"א סי' נט. ועד"ז שם ח"ג סי' ערב. חידושי הרשב"א יבמות מח, ב.

26 ובשו"ת הרדב"ז שם, דמ"ש הרמב"ם שכירו ולקיטו - לרבותא נקט דאפי' לקיטו ושכירו עושה מלאכה לעצמו דלא עדיף מן אמתו".

אף שלא עשה מלאכה בשביל רבו בשבת, עשה בשביל עצמו בפרהסיא "עכשיו נמי אעשה כו", כמו שמצינו כמה גזירות חכמים כיו"ב¹⁹ [וגם בנוגע לגר - כדעת ב"ה²⁰, ד"גר שנתגייר בע"פ" אינו עושה פסחו "גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד מי לא טבלתי ואכלתי עכשיו נמי אטבול ואוכל ולא ידע דאשתקד נכרי הוה ולא מקבל טומאה עכשיו ישראל ומקבל טומאה"].

ומהאי טעמא מוסיף הרמב"ם ש"מותר לעשות מלאכה בפרהסיא", ואין חוששים²¹ להמצב שיבוא בעתיד²² ע"י שימול ויטבול²³.

מביא מחלוקת הרמב"ם והרשב"א באיסור מלאכה דגר תושב

ד. אבל בעומק יותר י"ל, שדברי הרמב"ם הם בהתאם לשיטתו בגדר שביתת "בן אמתך והגר".

ויובן כ"ז בהקדם הביאור בהמשך דברי

19 (סוכה מא, א. ושי"נ. ועוד.

20 פסחים צב, א. רמב"ם הל' ק"פ פ"ו ה"ז.

21 להעיר מהשק"ט דלא תקנו חכמים לב"נ (ראה שד"ח פאת השדה (כרך ח) כללים מערכת הג' א'תריא, א' איתריב, א. ושי"נ).

22 ואי"ז דומה לקטן (ראה הערה 18), כיון שקטן (גם כשלא הגיע לחינוך) עכ"פ הוא בגדר תומ"צ ורק הוא מחוסר זמן (ולהעיר משבת ר"פ מי שהחשיך. שו"ע אדה"ז מהד"ב סי' ד בסופו), משא"כ עבד הנ"ל, שמחוסר מעשה. וק"ל.

23 ויש לומר, שזהו גם מה שמוסיף הרמב"ם "כישראל בחול" (ראה לקמו סי' ז) - שהוא ע"ד ישראל העושה מלאכה בחול, שאין בזה שום הגבלה, אף שלאח"ז - בשבת, יאסר במלאכה.

השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתנו וניכר שאינן עושין לדעתו שהוא מותר ואינו מצוה להפרישו³¹.

אבל מפשטות לשון הרמב"ם משמע שאסור במלאכה לצורך ישראל רבו, בין מדעתו ובין שלא מדעתו (וכמפורש בקרית ספר כאן), ולא הותרה אלא מלאכת עצמו.

תולה המחלוקת בב' אופנים בביאור גדר המצוה

ה. ויש לומר, דפליגי בגדר המצוה ד"וינפש בן אמתך והגר" - שיש לפרשה בשני אופנים: (א) דהוי פרט בשביתת הישראל³², שאינה שייכת לבן האמה והגר עצמם. כלומר, ששביתת עבדו וגר תושב היא בכלל שביתת בעה"ב שלהם, דכאשר הם עושים מלאכה עבור ישראל, חסר בשביתת הישראל³³.

(ב) השביתה שייכת (גם) לבן האמה והגר

(30) ש"ת הרשב"א ח"א שם.

(31) וכן זה שאסורים אפילו לישראל אחר, ה"ז רק "כשיש שם אמידה דישראל, אבל בלא אמירה דישראל מותר ואפילו עושה על דעת ישראל" (ש"ת הרשב"א שם. וראה גם ל' הרשב"א בחי' ליבמות שם).

(32) וע"ד שמצינו שני האופנים במצות חינוך* אם הוי מצות האב, או דהוי מצות הבן - ראה רש"י ותוס' ד"ה עד שיאכל ברכות מח, א. וראה לקו"ש ח"ז ס"ע 233 ואילך. וש"נ.

(33) ו"ל בסגנון אחר: לאופן הא' השביתה בעבד וגר הוי רק גדר שלילה, שלא תתבטל שביתת הבעה"ב (כי

* להעיר משו"ת הרשב"א ח"א שם: דומי' דקטן שאין ב"ד מצווין להפרישו רק בעושה ע"ד אביו כו'. ועד"ז בחידושי שם: וכאותה שאמרו בשבת קטן שבא לכבות כו'.

אמנם רבינו הזקן בשולחנו²⁷ הוכיח בארוכה דמ"ש הרמב"ם ד"וינפש בן אמתך והגר - זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו" - כוונתו "דבדוקא נקט שכירו ולקיטו . . עיקר האיסור משום שהוא שכירו"; והטעם שרק "גר תושב" שהוא לקיטו ושכירו של ישראל" אסור בעשיית מלאכה לישראל - ולא כל אינו יהודי שהוא שכירו ולקיטו - הוא (כמו שביאר שם בארוכה) מפני שצ"ל "שכירו ולקיטו דומיא דבן אמתו", וזהו רק ב"גר תושב", כי "קרא מיירי כשישראל שרויים על אדמתם . . ואזי אין מקיימין ביניהם עכומ"ז עד שיקבל ז' מצות דמש"ה נקרא גר תושב שמותר להושיבו בינינו", וגר תושב "שנתיישב לגור על אדמת ישראל להיות שכירו ולקיטו . . מאחר שדעתו להשתקע ע"ד לעבוד לישראל לעולם והוא כבוש תחת ידו ומוכרח בעבודתו ה"ז כעבד עולם לענין שבת . . ולפי²⁸ שמושל בגופו להשתעבד בו כמו בבן אמתו ממש . . הקפידה תורה עליו . . שלא לעשות לרבו בשבת"²⁹.

ונמצא דהרמב"ם והרשב"א פליגי אם גר תושב שאינו שכירו ולקיטו של ישראל מצווה בשביתת שבת.

ולאידך מצינו חילוק (כעין) הפכי בין הרמב"ם והרשב"א בהלכה זו:

הרשב"א³⁰ כתב "שאלו הי' העבד או

(27) מהדו"ב השייך לסי' רבן וסי' דש (נדפס בשו"ע אדה"ז ח"ב בסופו [תיא, א-ב]).

(28) שם תיא, ב קרוב לסופו.

(29) ולהעיר שאדה"ז שם כ' דלהרמב"ם "אפשר דמשכחת לה גם האידנא כשישראל מניח לא"י לדור בחצירו הקני לו בתנאי שיעבדו כו". ע"ש.

תושב עצמם³², שעבדו של ישראל וגר תושב

השייך לו, חל חיוב על גופם להיות במצב של שביתה³³ ("וינפש") ביום השבת³⁴. אלא שאזהרת דבר זה אינה על העבד והגר תושב עצמם, אלא על הישראל³⁵, שהוא מזהר שכן אמתו והגר לא יעשו מלאכה עבורו. כלומר: בתור בעה"ב מוטלת עליו האחריות והחיוב לראות שעבדו וגר תושב השייכים אליו ישבתו.

[ואע"פ שאינם אסורים אלא במלאכת רבם אבל לעצמם מותרים במלאכה - הרי זה משום שהחיוב דוינפש (ואיסור המלאכה) אינו מחמת עצמם [שהרי אינם מישראל שיחול עליהם חיוב שביתה] אלא רק מפני שייכותם לישראל, להיותם עבדו של ישראל וגר תושב השייך לישראל; ולכן אסורים רק במלאכה עבור רבם, דהיינו בחלקם השייך לישראל; משא"כ כשעושים לעצמם - שבזה אין שייכות לישראל ואין זה נכנס בגדר העבדות שלהם, לא חל חיוב

של שביתה].
וזהו שורש החילוק בין דעת הרשב"א והרמב"ם:

לדעת הרשב"א הזהירה תורה (בלשוננו³⁶) "שלא לעשות מלאכתנו על ידי עבדנו ולא על ידי גר תושב", דהיינו ששביתת עבד וגר תושב היא פרט ב"מלאכתנו", בשביתת איש ישראל (ו"דומיא דשור וחמור דמחד קרא נפקי דכתיב ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך ומה שור וחמור אנו מצווין עליו אף עבדנו אנו מצווין עליו"³⁷). ולכן, בעבד שכבש תחת ידינו, הרי בעשיית מלאכה עבור רבו הרי הוא מבטל שביתת רבו בשבת³⁸. ומטעם זה אסור לעבד ערל (וכן גר תושב שאינו כבש תחת ידינו) לעשות מלאכה אפילו לישראל אחד שאינו אדונו כאשר הישראל מצוה לעשות מלאכה עבורו³⁹, שאז הרי זה כאילו הישראל עושה מלאכה על ידי העבד והגר תושב⁴⁰; ורק כשאין ישראל מצוה

העיקר הוא (כלשון הרשב"א דלקמן בפנים) "שלא לעשות מלאכתנו ע"י עבדנו כו"י), אבל אין בשביתתו של העבד והגר קיום דשביתה; ולאופן הב' חל שם שביתה במעשה דהעבד והגר, והיינו, שבזה שהעבד והגר אינו עושה מלאכת רבו, יש בשביתתם קיום מצות וינפש הנאמר בתורה.

34 וע"ד שביתת "עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקבלו מצות שהעבדים חייבין בה" (שבתחילת הלכה זו) - שהרי הם מצווים בעצמם על שביתת שבת (ראה ראב"ד, מ"מ ונ"כ הרמב"ם כאן), ומ"מ גם "אנו מצווין על שביתתנו" (כברמב"ם כאן לפ"ז) ונמצא, שע"ז שאנו שומרין ומונעין מעשיית מלאכה בשבת (כל' הרמב"ם), מתקיים (לא רק החיוב שעל האדון, אלא גם) חיוב מצות שבת שלהם.

35 וראה לקמן בפנים ס"ו ובהערה 45 ש"ל (שלדעת ת"ק ורע"ק) גם הם עצמם הוזהרו.

36 בחי' ליבמות שם. ועד"ז הוא ברמב"ן שם. ובתוס' ישנים יבמות שם (ד"ה זה גר) "אנחנו מצווים שלא לחלל שבת על ידינו לצוות לו ישראל לעשות מלאכת".

37 ל' הרשב"א בשו"ת שם. אבל מזה אין הוכחה כי י"ל שהאדם מזהר, שגם בהמתו תשבות בשבת, ולא משום שזה שולל שביתת האדם (וראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שבת כאן (ה"א) והל' תרומות פ"ב (לב, א) - בדעת רש"י ריש נזיר). וראה אמרי בינה הל' שבת ס"א - שלהרשב"א, גם בהמתו אם עושה מלאכה מעצמה אין בעה"ב מזהר ולא ציוותה התורה ע"ז. ע"ש. ואכ"מ. ולהעיר משר"ע אדה"ז אר"ח סר"ס רמו.

38 להעיר מתהלה לדוד אר"ח סי' דש אות א, שנראה שהרשב"א לא קאמר שע"ד האדון הם עושין אלא בקניו קניו הגוף, אבל בשכיר לא קמיירי. וראה יש"ש יבמות שם סנ"ג. וראה לקמן הערה 43.
39 נסמן לעיל הערה 31.

מבאר בזה שינוי לשון נוסף ברמב"ם

1. ובזה יש להוסיף ביאור בשינוי נוסף בין לשון הרמב"ם ללשון הגמ':
 בברייתא שם בדברי ת"ק הלשון הוא "גר תושב מותר לעשות⁴⁴ מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו של מועד, רע"ק אומר כישראל ביו"ט", והיינו ד"מותר" שבדברי ת"ק קאי גם על דברי רע"ק; ואילו ר"י אינו אומר בקיצור ע"ד לשון רע"ק "כישראל בחול", אלא מאריך "גר תושב עושה בשבת לעצמו כישראל בחול", וכן בדברי ר"ש "אחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול".

וצריך ביאור: אמאי שינה הרמב"ם מלשונם של ר"י ור"ש (שפסק כמותם) "עושין מלאכה בשבת לעצמן", וכ' "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" (כל' הברייתא בדעת הת"ק ורע"ק)?

וע"פ הנ"ל יש לומר: הטעם ששינוי ר"י ור"ש מלשון הברייתא לפנ"ז, נ"ל, משום שהחילוק בין דעתם לדעת ת"ק ורע"ק אינו רק חילוק בכמות - כמה מלאכות הותרו להם (דלדעת הת"ק, ורע"ק, כו"כ מלאכות הן אסורות ורק מלאכות אלו (להת"ק דבר האבד ולרע"ק מלאכת אוכל נפש) הותרו להם, משא"כ לר"י ור"ש שכל המלאכות הותרו להם) - אלא זהו אופן אחר של היתר, התלוי בהגברא (כפשטות לשונם), דלת"ק ורע"ק גר תושב ועבד עצמם

על המלאכה, מותר לו (מן התורה) לעשות מלאכה גם עבור ישראל⁴¹.

משא"כ להרמב"ם שביתת העבד והגר תושב שייכת להעבד והגר עצמם. ולכן האיסור הוא רק בגר תושב שהוא שכירו ולקטו של ישראל, שהוא כבוש תחת ידינו והרי הוא "כעבד עולם" (כנ"ל מאדה"ז), דכיון שהישראל "מושל בגופו להשתעבד בו כמו בן אמתו ממש", לכן נמשכת עליו⁴² תורת שביתת שבת לענין עשיית מלאכה לרבו⁴³.

ולכן ס"ל להרמב"ם שגם אם הגר תושב עושה מלאכה לישראל רבו שלא מדעת רבו ה"ז אסור - כי אין האיסור מצד שביתת הישראל, אלא מצד שביתת הגר תושב עצמו.

ולאידך, סתם גר תושב (שאינו לקטו ושכירו של ישראל) העושה מלאכה לישראל, אפילו בציווי דהישראל - אין בזה איסור מן התורה, כי גר תושב כזה לא שייך שתומשך עליו תורת שבת (כיון שאינו "כעבד עולם" של הישראל).

40 ומה שדין זה אינו באמירה לעכ"ם בעלמא (שאמירה לעכ"ם היא רק שבות של דבריהם) ורק בעבד וגר תושב - הוא גזה"כ (חי' הרשב"א שם. ועד"ז ברמב"ן שם. ועוד).

41 וראה בארוכה לבוש או"ח סי' דש ס"א.

42 ואולי זהו דיוק ל' אדה"ז במהד"ב שם (נעתק לעיל ס"ד) "הקפידה תורה עליו . . . שלא לעשות לרבו בשבת" - דלכאורה תיבת "עליו" מיותרת.

43 ולכאורה, מזה שלאדה"ז א"צ שיהי' "גופו קנוי" אלא רק ש"מושל בגופו", ואפילו בשכיר שנה או לקטו שהוא למלאכה מסוימת (ע"ש בפרטיות), מוכח שאין זה רק פרט שבביתת האדון כשורו וחמורו, כ"א ששייך להעבד והגר עצמו.

44 בשטמ"ק שם תיבות "מותר לעשות" - נמחקו (וגריס במקומן - "עושה").

אסורים במלאכה⁴⁵, גם במלאכת עצמו, לעצמן⁴⁸.

עפ"ז מבאר הקושיא דלעיל

ז. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר דיוק ל' הרמב"ם שהזקק להוסיף (על ל' הש"ס) "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא" - כי ע"פ משנת"ל, הרי לשיטת הרמב"ם עבד זה (שדינו כגר תושב) אינו מופקע מעצם חיוב שביתה, ואדרבה, זה שעושה מלאכה בשבת ה"ז כעין גדר "היתר" - "ומותרין לעשות מלאכה כו" - ולכן סלקא דעתך אמינא, דגם כשהותר לו לעשות מלאכה, הוא רק בצנעא אבל לא בפרהסיא⁴⁹, כדי שלא ייראה שאין אצלו כל ענין השבת; ולכן הזקק הרמב"ם להוסיף שאינו כן, אלא שמותר לעשות מלאכה אפילו בפרהסיא.

וכדי לבאר הטעם שבאמת אין אסורים עליו לעשות מלאכה בפרהסיא כתב הרמב"ם **"כישראל בחול"**, דיש לומר שכוונתו **כפשטות**

השבייתה מתייחסת להגר תושב. ואולי י"ל דגם להרמב"ם (ובפרט לדעת המ"מ, כדלקמן בפנים ס"ח) הגר תושב עצמו מוזהר שלא לעשות מלאכה לרבו (ע"ד הנ"ל באופן הא').

ג) דעת הרשב"א - שכל ענין השביתה אינו שייך להגר תושב עצמו ורק לישראל, שלא יעשה מלאכה על ידי גר תושב והעבד. וכפשטות הלשון דר"י ור"ש. ועצ"ע.

48) עפ"ז יומתק כפל לשון הרמב"ם בסוף ההלכה "זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה ואפילו ה' זה הגר עבדו הרי זה עושה לעצמו" - כי זה צריך בעיקר להשמיענו (ההיתר לעצמו), מאחר והשביתה שייכת להגר עצמו.

49) להעיר מריטב"א ונמוקי יבמות שם: ואם אמר לו שיעשה לעצמו וזיון עצמו בשבת כיון שהתנה עמו מבעוד יום עושה הוא לצורך מזונותיו ובלבד בצנעא שלא יהא חשד הרואים.

אלא שהותר להם לעשות לעצמם מלאכות מסויימות, משא"כ לר"י ור"ש הרי מלכתחילה אין שום איסור מלאכה עליהם, והאיסור הוא רק שלא לעשות מלאכה עבור רבו. ונמצא, דזה ש"עושיין מלאכה. . לעצמן" אינו רק היתר, שמותרין לעשות מלאכה לעצמם, אלא ש"עושיין מלאכה" לעצמן⁴⁶, שמלכתחילה אינם בגדר שביתת שבת.

בזה מתורץ טעמו של הרמב"ם שדייק בלשונו וכ' "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" - כי לדעת הרמב"ם, הא ד'וינפש בן אמתך והגר" שייך לבן האמה והגר עצמם כנ"ל (ולא (רק) מצד ביטול שביתתו של ישראל, הבעה"ב), ועשיית מלאכה לעצמם הרי היא בגדר היתר⁴⁷ - "ומותרין לעשות מלאכה בשבת

45) ראה פרש"י יבמות שם ד"ה גר תושב "שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות והזהירו הכתוב על השבת דמחלל את השבת כעובד עבודת כוכבים" (ועד"ז הוא בתוס' ר"ד יבמות שם), הרי דס"ל שהגר תושב עצמו מוזהר על השבת, גם במלאכת עצמו. וראה ערוך לנר שם, שדברי רש"י הם אליבא דת"ק ור"ע בכריתות שם. ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשה לד (קפט, סע"ד ואילך. ועוד). וראה לקמן בפנים ס"ח ובהערות שם.

46) ראה ראשונים ליבמות שם (בקושייתם על דעת רש"י שבהערה שלפנ"ז), שלכאורה מחויב לעשות מלאכה בשבת כיון שעכ"ל ששבת חייב מיתה (וראה שו"ת חת"ס או"ח סס"ב), ולהנ"ל אולי י"ל דזהו פ' ר"י ור"ש ד"עושיין מלאכה", דלא כת"ק ורע"ק. ואכ"מ.

47) ועפ"ז י"ל דג' חלוקות בדבר:

א) דעת רש"י (אליבא דת"ק ורע"ק) - שגר תושב עצמו מוזהר שלא לעשות מלאכה בשבת, אפילו במלאכת עצמו, כנ"ל הערה 45.

ב) דעת הרמב"ם - שהאזהרה היא על הישראל רבו, אבל תוכנה שהגר תושב ישובת מעבודת רבו. והיינו

עצמו.

ועוד זאת חלוקה שיטת המגיד משנה מדעת אדה"ז - שלשיטתו ס"ל להרמב"ם שנכרי שלא קיבל עליו שבע מצות ב"נ אינו בכלל האיסור⁵¹, דרק מי שקיבל עליו שבע מצות ב"נ הזהירה תורה על שביתתו בשבת לצורך ישראל - דלא כשיטת הרשב"א שס"ל⁵² דגם עבד שלא קיבל עליו שבע מצות ב"נ (ואפילו עובד ע"ז) מצווין עליו [משא"כ אדה"ז כתב⁵³ דס"ל להרמב"ם "דקיום ז' מצות אינו ענין לאיסור מלאכה בשבת"⁵⁴, וס"ל שגם להרמב"ם הא ששכירו ולקיטו אסור במלאכת רבו הוא גם כשלא קיבל עליו ז' מצות].

ויש לבאר סברת הפלוגתא בין שיטת אדה"ז ושיטת הה"מ - שתלוי בסיבת וטעם חלות תורת שביתת שבת על העבד וגר תושב עצמם (כנ"ל בארוכה, שזוהי שיטת הרמב"ם), שיש לבאר זה בשני אופנים:

(א) מצד שייכותם להישראל, דכיון שהעבד קנוי לרבו וכן הגר תושב כבוש תחת ידינו (כנ"ל מאדה"ז) - לכן נמשכת עליו תורת שביתת שבת (בנוגע למלאכת רבו).

(ב) מצד שייכות שלהם לדיני ישראל ותורת ישראל - כי גם קבלת ז' מצות ב"נ של גר

לשונו, שלא בא לשלול (כבש"ס) "כישראל בחוה"מ . . ביו"ט" (שלא נזכר ברמב"ם כאן כלל), אלא⁵⁰ - "כישראל בחול" ולא "בנכרי", והיינו, שלא תימא דזה שהותר לו לעשות מלאכה לעצמו הוא משום שהוא נכרי שאינו בתורת שבת כלל (ורק שאסור לעשות מלאכה לישראל רבו - משום שביתת רבו) - אלא שטעם ההיתר למלאכת עצמו הוא ע"ד "ישראל בחול", דכמו שעשיית מלאכה על ידי ישראל בחול אינה משום שהגברא אינו בתורת שבת, אלא משום שהזמן הוא "חול" [דגם אז יש עליו איסור מלאכה בשבת, אלא שעתה הוא זמן "חול"], הנה מעין זה הוא גם בעבד זה שדינו כגר תושב, שהגברא ישנו בתורת שבת, אלא שענין השבת אצלו הוא רק בשייכות למלאכת רבו, משא"כ בנוגע למלאכה לעצמו הרי הוא "כישראל בחול".

וכיון שבנוגע למלאכה לעצמו הרי הוא "כישראל בחול" - מובן, שאין מקום לאסור עליו עשיית מלאכה בפרהסיא [ולאידך, אין זה מגרע כלל מזה שגם אצלו ישנה תורת שבת (בנוגע למלאכת רבו)].

מבאר מחלוקת המ"מ ואדה"ז בשיטת הרמב"ם

ח. והנה הובא לעיל (סעיף ד) שלדעת המגיד משנה גם הרמב"ם ס"ל כהרשב"א, דאפילו אינו שכירו אסור מן התורה לעשות מלאכה לצורך ישראל, ולא מצינו היתר אלא בעושה מלאכת

50) ראה יד מלאכי (כללי הרמב"ם אות לח): נמצא להרמב"ם במקצת מקומות שבגמ' תפס לשון א' לכוונה אחת והוא תפס אותו לכוונה אחרת.

51) וכדעת הרמב"ן בתורת האדם (שער ההוצאה), הובא במ"מ שם.

52) עבודת הקודש שם. שו"ת ח"א וח"ג שם. ובב"י לטא"ח שם שכה"ה דעת הסמ"ג והתרומה והגהות מרדכי והטור. - ב' הדיעות הובאו בשו"ע או"ח שם ס"א.

53) מהד"ב שם. ע"ש.

54) "כמ"ש התוס' ורא"ש ס"פ החולץ" (ל' אדה"ז שם).

והכי ס"ל להמגיד משנה, שלדעת הרמב"ם, שביתת העבד וגר תושב היא לא (רק) מפני שייכותם לנכסים, ממון דישראל, אלא גם מצד שייכותם לדיני ותורת ישראל (וכמ"ש הרמב"ם עצמו בגדר קבלת ז' מצות של גר תושב). ולכן, בענינים השייכים לישראל⁵⁵ (היינו כשעושה מלאכה עבור ישראל) נמשך גם עליו הענין דשביתת שבת.

ולכן מפרש המ"מ שלדעת הרמב"ם שכירו ולקיטו לאו דוקא, אלא כל שעושה מלאכה בשביל ישראל אסור - כי טעם האיסור הוא מצד עצם שם "גר תושב" (או "עבדים" . . . (ש)קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח . . . (ש)הרי הן כגר תושב"). ולאידך, עכ"ם שלא קיבל עליו ז' מצות ב"נ אינו אסור במלאכתו עבור ישראל, כי אי אפשר שיחול עליו דין שביתה (משא"כ

תושב שייכת לתורת ישראל, כמ"ש הרמב"ם⁵⁵ "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים . . . והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו . . . אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב" - והיינו שצריך לקבל עליו ז' מצות (א) בפני שלשה חברים (מבני ישראל), (ב) ר"מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו". דמכיון שיש לו יחס ושייכות לתורת ישראל (שהרי "קיבל עליו" הוראות תורת ישראל השייכות אליו)⁵⁶, יש מקום לומר שיום השבת אצלו אינו יום סתם שיש אז ציווי, אלא יש לו חלות ושם של "שבת" דישראל⁵⁷.

ולא יותר, אבל כשנעשה גר תושב צריך לקבל ז' מצות כמו שמקיים אותן ישראל, וכיון דבישראל שוה מחלל שבת לעוול⁵⁸ כו' צריך לקיים שבת ג"כ.

58 להעיר משר'ת חת"ס שם.

59 וע"פ הנ"ל בפ' דעת המ"מ יש לתרץ גם המשך ל' הרמב"ם בהלכה זו, שתיכף לאחרי אמרו הדין ש"עבדים שלא מלו ולא טבלו כו' הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן כו", ממשיך "ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג" - דלכאורה תמוה, מה זה שייך כאן, ובפרט שהרמב"ם לא איירי כאן בגר תושב אלא ב"עבדים" שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות*, ולמאי נפק"מ כאן הדין ד'אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג" (ראה תהלה לדוד לשו"ע א"ח סי' דש)?

וע"פ הנ"ל ל"ל*, כי בזה מדגיש הרמב"ם דזה שהעבדים אסורים במלאכת רבם (כפי המשתמע מדיק ל' הרמב"ם, שרק "לעצמן" מותרים במלאכה, הא לרבם אסורים) - זהו מפני שם "גר תושב" שחל עליהם (כלשון

55) הל' מלכים ספ"ח. וראה בארוכה לק"ש חכ"ו ע' 132 ואילך. וש"נ.

56) ראה ט"ז יו"ד ס"ב סוסק"א דלהרמב"ם גר תושב "יצא מכלל העמים". וראה גליוני הש"ס להר"י ענגל ע"ז סד, ב: מגמ' סנהדרין שם מוכח דגירות של גר תושב הוא שמקבל עליו מצות גר תושב בתורת ישראליות ונעשה ישראלי למצוות אלה. וראה אוצרות יוסף להנ"ל (חידושי יו"ד ח"א אות יו"ד בארוכה) בביאור דברי הט"ז. ערוך לנר שבהערה הבאה. וראה לק"ש חכ"ו שם (עמ' 138-9 ובהערות שם).

57) להעיר ממ"ש בשו"ת חת"ס (הנ"ל הערה 46) בדעת רש"י. וראה ערוך לנר יבמות שם, כי גר תושב צריך לקבל עליו ז' מצות, דאי משום נכרי אין צריך לקיים רק ז' מצות

(* ברגמ"ה כריתות שם (נדפס שם יו"ד, ב) כ' בנוגע לגר תושב "שיש בו קצת גירות". אבל כ' כן בדעת הת"ק ורע"ק שלכן "אינו עושה כל מלאכה בשבת כו", ולא בדעת (ר"י ו)ר"ש דעושה כישראל בחול.

להרשב"א אין צורך שיחול עליו דין זה, כי לשיטתו כל האיסור הוא מפני שביתת הישראל

כנ"ל בארוכה)⁵⁹.

(לקוטי שיחות חלק ל"א עמ' 119 ואילך)

(** בתהלה לדוד שם מקשה עוד לדברי אדה"ז בהרמב"ם דבשכירו ולקיטו אף בלא קבל ז' מצות, דלפ"ז צ"ע למאי נפק"מ כתב הרמב"ם דאין מקבלין ג"ת אלא בזמן שהיובל נוהג. ולכאורה לפי דברי אדה"ז שם ה"ז המשך מאמר המוסגר למ"ש הרמב"ם לפנ"ז, כלשון אדה"ז שם, "ומה שהזכיר הרמב"ם ז"ל מצות ב"נ גבי עבד ואמה היינו משום דבלא"ה אסור לקיימן כלל אפי' בח"ל ובזה"ז". וצ"ע.

הרמב"ם "הרי הן כגר תושב", ששייך לדיני ותורת ישראל, כמודגש בכך ש"אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג".

(* משא"כ בהל' ע"ז (פ"י סה"ו) והל' איסורי ביאה (פ"ד ה"ח) שנוגע להלכה בפועל (וראה הל' איסורי ביאה שם סה"ט). וראה הל' מילה פ"א ה"ו. וראה לקו"ש חכ"ו שם (ע' 135-6 ובהערות שם).

"כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו

עזוב תעזוב עמו" (כ"ג,א)

אמר אדמו"ר הזקן בשם הבעש"ט, שמעו יהודים כיצד לומדים פסוק

זה במתיבתא דרקיע:

"כי תראה" – כאשר תתבונן היטב, תראה ותבחין כי ה"חמור" (היצר

הרע והחומריות) הוא "שונאך", הוא השונא שלך.

ואם כשתראה את השונא הזה "רובץ" תחת משאו (משא הכולל את

הגוף ואת כל ה"חבילה" המוטלת עליך "לברר" את הנצוצות הנמצאות

בה), "וחדלת מעזוב לו" – תרצה להניח את הכל בצד, לא תרצה להתעסק

עם הגוף, אלא להשקיע עצמך בענינים נעלים יותר. אומרת לך התורה

"עזוב תעזוב עמו" – עליך להתעסק עם הגוף ולנצלו לקדושה, כי הרי

"ורב תבואות בכח שור", וגם הנשמה הרי תאיר על ידי זה ביתרון אור.

דרכי החסידות

מלוקט משיחות, אגרות וכתבי
כ"ק אדמו"ר מוהרריי"צ מליובאוויטש נ"ע

התורה מעניקה חיות ואושר

"זהו היסוד והסיבה לצרותיהם של בני-ישראל וזהו המפתח לצרות הקשות.
התורה מראה בבהירות היכן נמצא אוצר אוצר האושר המהווה את ההצלה
היהודית האמיתית"

מסירות נפש על תורה

בעשרים וארבע השעות הראשונות לבואי לאמריקה שאלתי את עצמי: ריבונו של עולם, לשם מה הבאת אותי למדינה זו? – אך בזכות אבותי הקדושים פעלו ב"ה רבות. כעת זה הזמן שצריכה להיות באמריקה מסירות נפש על תורה, ותורה בלי פשרות, תורה עם יראת שמיים. בשנת תרפ"ח, כשבאתי לריגא מצאתי שם ישיבת "תורה ודרך ארץ", ואמרת לי להם, לא זו הכוונה, צריכה להיות תורה עם יראת שמיים.

ביונה הנביא מוצאים אנו, שנאמר "עברי אנכי ואת ה' אלוקי השמים אני ירא". לקרוא לעצמו עברי בלבד – אין בכך שום דבר. "עברי" הוא כשהוא ירא ה'. צריכה אמנם להיות תורה ודרך ארץ, אך העיקר צריך להיות תורה ולאחר-מכן דרך ארץ, ולא כמו שעושים במקומות שונים שהדרך ארץ היא העיקר ולימוד התורה, ר"ל, הטפל.

(ספר השיחות תש"ד, עמ' קמב)

תורה מגלה את האושר

נאמר במשלי (ו, כג) "ותורה אור". התורה מאירה את כל האירועים ומצביעה בצורה ברורה על משמעותם של האירועים. לכל אדם משיכה רגשית-לבבית לדבר טוב ושימושי, ורגש דחייה טבעי כלפי דבר גרוע ונורא.

שני רגשות אלה, לרצות בטוב ולא לרצות ברע, אינם דורשים הסברים והתעוררות, אלא כשהאדם רואה את הדבר הטוב הוא נמשך אליו מיד, וכשהוא רואה את הדבר הרע הוא מיד נחרד ונרתע ממנו.

כשהאדם יושב בחושך, יתכן שהאוצר הגדול והטוב ביותר יהיה מונח לידו אך הוא לא יתעורר ברגשי לב אליו, ויכולה להימצא לידו החיה הרעה ביותר והוא לא יחרד בחרדת הלב, שכן הוא נמצא בחושך והוא אינו רואה לא את אוצר האושר ולא את שואת המוות.

אך "תורה אור", התורה מאירה את משמעות צרות הפורענות היהודית, הזועקות עד לשמיים, שהן האמירה האלוקית שנאמרה מראש (יחזקאל כ, לג) "אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם". זהו היסוד והסיבה לצרותיהם של בני-ישראל וזהו המפתח לצרות הקשות. התורה מראה בבהירות היכן נמצא אוצר האושר המהווה את ההצלחה היהודית האמיתית.

תורה היא מורת הדרך בכל התחומים. זקוקים בודאי לאנשי מדע כדי לסדר את העניינים הפוליטיים והכלליים השייכים לכלל ישראל בארצות הגלות, אך אין לכל אלה מה לומר על חי התורה הרוחניים, ועליהם לנהל את עבודתם הפוליטית והכלכלית רק בהתאם להוראות התורה, רק אז יביאו את האושר המקווה.

(שם עמ' קסב ואילך)

תורה עם יראת שמים

בשנה שעברה בזמן זה, התעוררו רבים בקשר ללימוד התורה. כל אחד קיבל על עצמו לעשות במסירות נפש על התורה. אחדים פעלו במשך השנה אך יכולים לפעול הרבה יותר. אני נותן להם את ברכתי, ומבקש אותם שימשיכו ויסיפו בעבודתם זו.

כולם צריכים לקבל על עצמם לעשות עבור התורה והחינוך הכשר במסירות נפש לא רק בכוח כי אם בפועל ממש. כל אחד מוכרח לשים כתף בעבודה זו. אמריקה מן ההכרח שתהיה מקום תורה. כשהולכים בחסידות ידברו ברחוב כפי שהיה בליובאוויטש.

כשמזכירים היום תורה צריכים להוסיף "תורה עם יראת שמים". פעם היו חדרים כשרים, מלמדים כשרים, קשה לומר הורים כשרים, ילדים לא פגומים – וכשהיו מזכירים תורה היה מספיק; ואילו כיום יכול להיות שלתורה תהיה טעם לוואי, במילא מוכרחים להוסיף תורה עם יראת שמים.

כל אחד צריך לקבל על עצמו לפעול במסירות נפש על הרבצת תורה עם יראת שמים, חינוך הכשר לבנים ולבנות.

בשעה שהולכים בהקפות עם ספרי התורה, על כל אחד לקבל על עצמו את הענין של מסירות הנפש בפועל על התורה.

(משיחת ליל שמחת תורה תש"ה, נדפס בספר השיחות עמ' נד ואילך)

לקבל את התורה בשמחה

החסיד ר' פרץ מבישניקוביץ' היה מלמד, והיה נוסע לכל חג שבועות לליובאוויטש. הוא היה עני מרוד ורחוק מאוד מהתפשטות. הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש היה מקרב אותו בגלל היחוס שלו, שכן סבו היה מקורב גדול אצל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק".

פעם אחת בא לליובאוויטש לחג השבועות וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש הבחין בו כשנסע לטייל מחוץ לעיר.

לאותו חג הגיעו הרבה אורחים לליובאוויטש, ובשעת "יחידות" היה קהל הנכנסים גדול מאוד. הגבאי, ר' לויק, לא חשב כלל להכניס את ר' פרץ ל"יחידות" ואף הוא עצמו לא חשב שיוכל להיכנס ל"יחידות".

לפתע פתאום קרא ר' לויק את ר' פרץ בשם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש להיכנס ל"יחידות". ר' פרץ התאונן באותה "יחידות" בפני הרבי שהוא כלי ריקן מלא בושא וכלימה.

אמר לו הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש: "זאת צריכים להרגיש ולחוש, האם אתה אומר תהילים בבכיות?"

"כן", ענה ר' פרץ.

המשיך הרבי: "כל יום במשך כל ימי חיך תאמר שני פרקי תהילים בבכיות, אך לקבלת התורה צריך ללכת בשמחה".

כעבור שנים היה ר' פרץ מספר שבכל חג שבועות הוא נזכר על אותה "יחידות" אצל הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, הוא רואה את הרבי ומצייר לעצמו את הירידה וההשפלה שהרבי בא אליו מגן-עדן העליון לעולם הזה.

בלילה הראשון של חג השבועות בשנת תרמ"ז, התגנבתי מדלת אחורית בביתנו והלכתי לבית-המדרש, והבחנתי בין הקהל הרב שאמר תיקון שבועות בשני יהודים, שהחזיקו בידיהם את התיקון ודמעות זלגו על לחייהם. אחד מהם היה יהודי גבוה עם זקן ארוך. היה זה החסיד ר' פרץ מבישניקוביץ'.

זאת הייתה קבלת התורה שלו בשמחה.

(ספר השיחות תש"ה, עמ' צה ואילך)

מהו עם הארץ?

בני הישיבות צריכים למעט ולמאס את העמי הארצות. עם הארץ אינו צריך לתפוס מקום כלל. כלומר, אלה שלסיבות שונות לא הייתה להם האפשרות לדעת וללמוד, האנשים הפשוטים עם תמימותם, אותם לא צריכים למאס; אדרבה – צריכים לייקר אותם. אך, אלה שהייתה להם האפשרות לדעת ללמוד ואינם לומדים, אותם צריכים למאס. שהרי במסחר הם ממציאיים כל מיני

המצאות, ורק שהם מגיעים ללימוד הם אומרים שמוחם אטום, שאין ראשם קולט את הדברים, וזה לא צריך להיות.

למרות שאלה שנותנים כסף ומחזיקים לומדי תורה יש לייקר ולכבד אותם, אבל אותם עצמם צריך להוכיח מדוע אין הם לומדים בעצמם, מדוע אין הם קובעים עיתים לתורה.

(שם עמ' צט)

"לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס"

(כג,א)

בבואו ממעזריטש, הביא עמו אדמ"ר הזקן את פירוש הבעש"ט
לפסוק:

"לא תשא שמע שוא" – אל תקבל לשון הרע!

"אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס" – בעת ירידת הנשמה למטה, נותנים לכל אחד מלמעלה מעלה מיוחדת. נכון שלכל אחד ישנן חסרונות, אך אין החסרונות מבטלות את המעלה הזו המיוחדת של האדם. אולם כאשר שנים מעידים על החיסרון שלו, נוטלים הם ממנו את מעלתו – דבר שיש לראותו כ"חמס".

וכך אומרת התורה: "לא תשא שמא שוא", אל תקבל לשון הרע! כדי ש"לא תשת ידך עם רשע" שהוא היצר הרע, להיות שני עדים – כי בזה, גם אתה כ"עד חמס" תחשב, כעד החומס את הטוב ואת המעלה שיש באותו אדם שעליו אתם מדברים.

(כ"ק אדמ"ר מוהרי"צ - סה"ש לה"ק תש"א-נה)